

NAU NOM VE U MEDICINSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U BEOGRDU

Na sednici Nau nog ve a Medicinskog fakulteta u Beogradu, održanoj dana 09.03.2017. godine, broj 5940/09, imenovana je komisija za ocenu završene doktorske disertacije pod naslovom:

„Prediktori razvoja neurogenog edema plu a kod bolesnika sa aneurizmatiskim subarahnoidalnim krvarenjem”

kandidata dr Tijane Nastasovi , mr sci, zaposlene u Centru za anesteziologiju i reanimatologiju Klini kog centra Srbije u Beogradu. Mentor je Prof.dr Danica Gruji i , a komentor Prof. dr Branko Milakovi .

Komisija za ocenu završene doktorske disertacije imenovana je u sastavu:

1. Prof. Dr Nevena Kalezi , redovni profesor Medicinskog fakulteta u Beogradu,
2. Prof. Dr Miloš Jokovi , vanredni profesor Medicinskog fakulteta u Beogradu,
3. Prof. Dr Bosiljka Vujisi Teši , profesor Medicinskog fakulteta u Beogradu u penziji.

Na osnovu analize priložene doktorske disertacije, komisija za ocenu završene doktorske disertacije jednoglasno podnosi Nau nom ve u Medicinskog fakulteta slede i

IZVEŠTAJ

A) Prikaz sadržaja doktorke disertacije

Doktorska disertacija dr Tijane Nastasovi napisana je na ukupno 107 strana i podeljena je na slede a poglavlja: uvod, ciljevi rada, materijal i metode, rezultati, diskusija, zaklju ci i literatura. U disertaciji se nalaze ukupno 32 tabele i 9 grafikona. Doktorska disertacija sadrži sažetak na srpskom i engleskom jeziku, biografiju kandidata, podatke o komisiji i spisak skra enica koriš enih u tekstu.

U **uvodu** je definisano šta je to aneurizmatiska subarahnoidalna hemorgija (SAH), kakva je epidemiologija SAH, klini ka slika, dijagnostika i le enje. Navedene su komplikacije SAH sa naglaskom na sistemske komplikacije me u kojima je najozbiljnija neurogeni edem plu a (NEP). Na adekvatan na in je opisana patogeneza, anatomsko poreklo, aktuelne hipoteze o patofiziologiji NEP-a, kao i stanja kod kojih se može javiti. Opisana je i klini ka slika, diferencijalna dijagnoza i terapija NEP-a.

Tako e je prikazan detaljan osvrt na dosadašnja saznanja vezana za nastanak NEP-a i poznate faktore rizika.

Ciljevi rada su precizno definisani. Sastoje se od ispitivanja klini kog i radiološkog gradusa SAH, lokalizacije aneurizme, na ina le enja, faktora rizika za koronarnu bolest srca, neurohirurških karakteristika kao i elektrokardiografskih (EKG) promena i vrednosti kardiospecifi nih enzima i biomarkera inflamacije kod pacijenata sa aneurizmatском SAH koji su razvili NEP i koji nisu. Tako e, me u ovim karakteristikama ispitivano je koja od njih može predvideti nastanak NEP-a.

U poglavlju **materijal i metode** je navedeno da se radi o prospektivnoj studiji koja je sprovedena na Klinici za neurohirurgiju Klini kog centra Srbije u Beogradu, od avgusta 2009.g. do januara 2014.g, primljenih unutar 96 sati od nastanka SAH. Detaljno je opisan na in sakupljanja podataka, kao i kriterijumi za uklju enje u studiju, odn. kriterijumi za isklju enje iz studije. Pacijenti su pregledani na dan hospitalizacije, a onda i svakodnevno kako bi se otkrili simptomi i znaci NEP-a. Na prijemu i 2 dana posle prijema ura en je EKG kao i analize kardiospecifi nih enzima i biomarkera inflamacije. Vrednosti kardiospecifi nih enzima i biomarkera inflamacije su ispitivane kao numeri ke varijable, ali su i dihotomizovane u odnosu na refrentne vrednosti te su ispitivane i kao kategorijalne varijable (povišene i u granicama referentnih vrednosti). Detaljno su navedene i adekvatno obrazložene statisti ke metode koje su koriš ene u dobijanju rezultata. Ovom poglavlju pripadaju i dve tabele. Studija je sprovedena u skladu sa Helsinškom deklaracijom, a odobrena je i od strane Eti kog komiteta Medicinskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu. Pre uklju enja u studiju dobijen je pristanak od pacijenata ili srodnika.

U poglavlju **rezultati** detaljno su opisani i jasno predstavljeni svi dobijeni rezultati.

Diskusija je napisana jasno i pregledno, uz prikaz podataka drugih istraživanja sa uporednim pregledom dobijenih rezultata doktorske disertacije.

Zaklju ci sažeto prikazuju najvažnije nalaze koji su proistekli iz rezultata rada. Koriš ena **literatura** sadrži spisak od 309 referenci.

B) Kratak opis postignutih rezultata

Ispitivanjem je utvr eno da je u estalost pacijenata sa NEP-om bila 7.25%. Kod pacijenata koji su razvili NEP postoji zna ajno više pacijenata ženskog pola (84.2 vs.60.1%, $p=0.037$) i više pacijenata sa anamnezom hipertenzije (63.2 vs.36.2%, $p=0.020$). Pacijenti sa

NEP-om su imali težu kliničku sliku (Hant i Hesov gradus 3, 94.7 vs.63%, $p=0.005$) i veći letalitet (36.8 vs. 13.6%, $p=0.007$). Postoji statistički značajna razlika u učestalosti svih ST-T promena (47.4 vs.22.6%, $p=0.016$) i pojedinačnih: ST depresije (26.3 vs.9.9%, $p=0.028$), negativnih T talasa (36.8 vs.7.0, $p=0.001$) i produženog QTc intervala (36.8 vs.14.0, $p=0.008$) kod pacijenata sa NEP-om u odnosu na one bez. Postoji statistički značajna razlika u biokemijskim karakteristikama (kao numeričke varijable) kod pacijenata sa NEP-om i bez (cTnI, $p=0.000$; mioglobin, $p=0.000$; CPK $p=0.000$; CK-MB $p=0.000$; CPK-MB mass $p=0.000$ i leukocita $p=0.000$), pri čemu je cTnI značajno niži kod pacijenata sa NEP-om, dok su vrednosti ostalih navedenih biomarkera značajno više. Postoji statistički značajna razlika u pojavi povišenih vrednosti biokemijskih karakteristika (svih kardiospecifičnih enzima i leukocita) ($p=0.000-0.021$) kod pacijenata sa NEP-om i bez.

Univarijantnom logističkom regresionom analizom utvrđeno je da su faktori rizika za nastanak NEP-a kod pacijenata sa SAH-om ženski pol, Hant i Hesov gradus 3, anamneza HTA, ST-T promene, produžen QTc interval, povišeni cTnI, mioglobin, CPK, CPK-MB, CPK-MB mass, leukociti, kao i više vrednosti mioglobina, CPK, CPK-MB, CPK-MB mass, leukocita i CRP-a. Između svih potencijalnih prediktora ispitivanih u univarijantnoj logističkoj regresionoj analizi, ispitali smo Pearsonovu (Pearson) korelaciju i dobili da postoji statistički značajna korelacija između kardiospecifičnih enzima (cTnI, mioglobina, CPK, CK-MB i CPK-MB mass) i njihovih kategorijalnih ekvivalenata (r od 0.158 do 0.836, p od 0.000 do 0.010), između broja leukocita, broja pacijenata sa povišenim leukocitima i CRP-a (r od 0.316 do 0.816, $p=0.000$) i između ST-T promena i produženog QTc intervala ($r=0.611$, $p=0.000$). Kako bismo izbegli multikolinearnost, uzeli smo po jednu varijablu iz svake grupe (povišen cTnI, povišene leukocite i ST-T promene) i uvrstili ih u multivarijantni model zajedno sa godinama života, ženskim polom i varijablama koje su univarijantnom modelu imale $p<0.100$ (Hant i Hesov gradus 3, anamneza HTA i hidrocefalus) i dobili da su povišeni cTnI (OR 4.86, 95% CI 1.26- 18.74, $p=0.022$), povišen broj leukocita (OR 21.86, 95% CI 4.02- 118.75, $p=0.000$), ženski pol (OR 5.25, 95% CI 1.14- 24.16, $p=0.033$), Hant i Hesov gradus 3 (OR 12.59, 95% CI 1.27- 124.79, $p=0.030$) i postojanje HTA (OR 3.92, 95% CI 1.07- 14.39, $p=0.039$) nezavisni prediktori nastanka NEP-a.

Kako bismo utvrdili prediktore nastanka NEP-a nezavisno od uticaja terapije SAH, izdvojili smo pacijente primljene unutar 24 h od nastanka SAH. Univarijantnom logističkom regresionom analizom je utvrđeno da su faktori rizika nastanka NEP-a hidrocefalus (OR 4.80, 95% CI 1.43- 16.07, $p=0.011$) i povišeni cTnI, CPK, CPK-MB i više vrednosti CPK, CPK-MB,

CPK-MB mass, leukocita i CRP-a. Ponovo smo uradili Pirsonovu korelaciju između u svih ispitanih potencijalnih prediktora. Dobili smo da postoji korelacija između u srčanih biomarkera i njihovih kategorijalnih ekvivalenata (povišenih vrednosti) r od 0.242 do 0.832, $p=0.000-0.006$. Takođe smo dobili statistički značajnu korelaciju između u broja leukocita i CRP-a ($r=0.372$, $p=0.000$), kao i ST-T promena i produženog QTc ($r=0.301$, $p=0.001$). Kako i u ovom slučaju postoji multikolinearnost, uzeli smo po jednu varijablu iz svake grupe (povišen cTnI, broj leukocita i ST-T promene) i uvrstili ih u multivarijantni model zajedno sa godinama života, ženskim polom, Hant i Hesovim gradusom 3 i hidrocefalusom ($p<0.100$). Multivarijantna logistička regresiona analiza je pokazala da nezavisni prediktori NEP-a kod pacijenata kod kojih nije započeta terapija SAH (47.7%) nisu ženski pol, Hant i Hesov gradus 3 i anamneza HTA, ali jesu pojava hidrocefalusa (OR 8.07, 95% CI 1.55-42.06, $p=0.013$), povišen cTnI (OR 16.18, 95% CI 2.46- 106.21, $p=0.004$) i veličina broja leukocita (OR 1.41, 95% CI 1.12- 1.79, $p=0.004$).

C) Usporedna analiza doktorske disertacije sa rezultatima iz literature

Do danas, nijedna studija u našoj zemlji nije ispitivala nastanak NEP-a kod pacijenata sa aneurizmatikom SAH. Kod pacijenata sa aneurizmatikom SAH pokazali smo da je značajno više žena, što je u skladu sa mnogim drugim studijama (Hamdan i sar., 2014, Gaist i sar., 2004, Longstreth i sar., 1994). Veća zastupljenost ženskog pola, posebno u menopauzi, objašnjava se uticajem pada nivoa estrogena (Juvela i sar. 2001, Mhurchu i sar., 2001, Harrod i sar., 2006). Takođe se veća učestalost ženskog pola objašnjava i drugom vrstom vaskularnom geometrijom i silom trenja krvi o zid krvnog suda (Alnaes i sar., 2007, Lindekleiv i sar., 2010, Rechman i sar., 2010). Kod pacijenata sa SAH nalazimo u ostaloj EKG promene (Zaroff i sar., 1999, Brouwers i sar., 1989, Sommargren i sar., 2002) povišene vrednosti kardiospecifičnih enzima (Parekh i sar., 2000, Tung i sar., 2004, Naidech i sar., 2005), što se objašnjava ekscitativnim oslobađanjem kateholamina kod insulturnog centralnog nervnog sistema usled povećanja intrakranijalnog pritiska i stimulacijom hipotalamusa i produžene moždine (Ochiai i sar., 2001).

Učestalost nastanka NEP-a kod naših pacijenata iznosi 7.25% što je u skladu sa radovima drugih autora (Inamasu i sar., 2012, Muroi i sar., 2008, Solenski i sar., 1995, Friedman i sar., 2003). NEP je značajno češći i kod žena (Inamasu i sar., 2012, Muroi i sar., 2008). Studija Sugimoto i sar. iz 2012.g. se bavila ispitivanjem nivoa estradiola kod pacijentkinja sa NEP-om i bez, i pokazala da je nivo značajno niži kod onih koje su razvile

NEP. U studiji Friedmana i sar., 2003, NEP je značajno češće i kod Uestalost NEP-a je veća kod pacijenata sa težom kliničkom slikom prema Hantu i Hesu (Solenski i sar., 1995, Muroi i sar., 2008). Kao i u studiji Solenskog i sar. iz 1995.g. i Friedmana iz 2003.g. pokazali smo da je NEP značajno češće i kod klinički, dok ta razlika nije dostigla značajnost kada smo određivali težinu prema Fišerovoj skali. U studiji Inamasu i sar. iz 2012.g. pacijenti sa NEP-om imaju edem na prijemu. U našoj studiji nijedan pacijent nema NEP na prijemu što objašnjavamo mogućnošću da su pacijenti sa edemom inicijalno neprepoznati kao SAH i primljeni na druga odeljenja (koronarna jedinica). Svi pacijenti su imali kasni oblik NEP-a.

Što se tiče faktora rizika i prediktora nastanka NEP-a, univarijantnom logističkom regresionom analizom smo pokazali da su faktori rizika za razvoj NEP-a ženski pol, što je i otkriveno s obzirom na podatke iz literature (Inamasu i sar., 2012, Sugimoto i sar., 2012, Muroi i sar., 2008). Tako je i Hant i Hesov gradus 3 na prijemu je faktor rizika za NEP (Solenski i sar., 1995), kao i anamneza hipertenzije. ST-T promene na EKG-u i produžen QTc interval su takođe faktori rizika (Muroi i sar., 2008, Crago i sar., 2014), kao i povišene vrednosti kardiospecifičnih enzima (Inamasu i sar., 2012, Naidech i sar., 2005, Tanabe i sar., 2008, Schuilin i sar., 2005) i biomarkera inflamacije (Chen i sar., 2014, Chen i sar., 2015, Fujii i sar., 2016) i više vrednosti ovih enzima i biomarkera (izuzev cTnI). Prediktori nastanka NEP-a su: ženski pol, Hant i Hesov gradus 3 i anamneza HTA, kao i povišene vrednosti cTnI i leukocita. Za pacijente primljena na dan nastanka SAH, prema multivarijantnoj logističkoj regresionoj analizi, prediktori nastanka NEP-a su hidrocefalus, povišen cTnI i veći broj leukocita.

D) Objavljeni radovi koji čine deo doktorske disertacije

Tijana Nastasovic, Branko Milakovic, Jelena Eric Marinkovic, Danica Grujicic, Mila Stosic.
Could cardiac biomarkers predict neurogenic pulmonary edema in aneurysmal subarachnoid hemorrhage. *Acta Neurochirurgica (Wien) 2017;159(4):705-712.*

E) Zaključak (obrazloženje naučnog doprinosa)

Doktorska disertacija „Prediktori razvoja neurogenog edema pluća kod bolesnika sa aneurizmatiskim subarahnoidalnim krvarenjem“ dr Tijane Nastasovič, je pionirski rad sa ovom tematikom, pa kao takav predstavlja originalni naučni doprinos u razumevanju nastanka neurogenog edema pluća kod bolesnika sa aneurizmatiskim subarahnoidalnim krvarenjem i mogućnosti određivanja pacijenata koji su pod rizikom za njegov nastanak. Posebnu vrednost

rada ini naglašavanje činjenice da su kardiospecifični enzimi i biomarkeri inflamacije osnovni faktori predviđanja pojave NEP-a, i kao takvi se mogu koristiti za praćenje toka bolesti. Pokazano je da su pacijenti sa teškom kliničkom slikom na prijemu pod većim rizikom od nastanka neurogenog edema pluća, kao i oni ženskog pola i sa anamnezom hipertenzije. Pacijenti sa NEP-om imaju i veću letalitet. Ovo pokazuje da pacijenti sa aneurizmatičkom SAH zahtevaju svakodnevno kliničko praćenje i određivanje kardiospecifičnih enzima u serumu kako bi se na vreme otkrio nastanak NEP-a i započelo pravovremeno lečenje.

Ova doktorska disertacija je urađena prema svim principima naučnog istraživanja. Ciljevi su bili precizno definisani, naučni pristup je bio originalan i pažljivo izabran, a metodologija rada je bila savremena. Rezultati su pregledno i sistematično prikazani i diskutovani, a iz njih su izvedeni odgovarajući zaključci.

Komisija sa zadovoljstvom predlaže Naučnom veće u Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu da prihvati Izveštaj, predložen na osnovu izvršene analize, da usvoji pozitivnu ocenu i da odobri javnu odbranu doktorske disertacije pod nazivom „Prediktori razvoja neurogenog edema pluća kod bolesnika sa aneurizmatičkim subarahnoidalnim krvarenjem” kandidata mr sci. dr Tijane Nastasović .

U Beogradu, 30.03.2017.

Članovi Komisije:

Prof. dr Nevena Kalezić

Prof. dr Miloš Joković

Prof. dr Bosiljka Vujisić Tešić

Mentor:

Prof. dr Danica Grujić

Komentor:

Prof. dr Branko Milaković
